

L'adaptabilitat del mètode etnogràfic i la recerca sobre Internet

Elisenda Ardèvol

Universitat Oberta de Catalunya

Hine, Christine (2004) *Etnografia virtual*. Barcelona: Editorial UOC.
Hine, Christine (2000) *Virtual Ethnography*. London: Sage Publications

Encara que els i les antropòlogues han trigat una mica a mirar Internet com un producte cultural i a estudiar la vida social *online*, són molts els investigadors que, des de distintes disciplines, s'han aproximat al mètode etnogràfic per acarar l'estudi social d'Internet i han vist les seves possibilitats com a via d'accés al que succeeix en el ciberespai; una metodologia útil per aportar importants dades a fi de comprendre la interacció social i la comunicació mediada per ordinador.

L'aproximació qualitativa a l'estudi d'Internet propiciada pels treballs de Sherry Turkle ([1998](#)), Annette Markham ([1998](#)) o Elisabeth Reid ([1995](#)), i reflectida en publicacions compiladores, com ara la de Smith y Kollock ([2003](#)) o la de Steve Jones ([2003](#)), ha fet que, en el camp dels estudis de les noves tecnologies des d'una perspectiva social, l'etnografia estigui al punt de mira central com a mètode d'obtenció i anàlisi de dades, independentment de la disciplina i l'aproximació teòrica. Des del vessant antropològic, al nostre país tenim els treballs pioners de Joan Mayans ([2002](#)) i de Pau Contreras ([2003](#)), entre d'altres, que han iniciat l'aventura d'utilitzar i adaptar el treball de camp etnogràfic als mons virtuals ([Ardèvol, Bertran, Callen y Pérez, 2003](#)). Tanmateix, i malgrat que molts autors mostren un apartat metodològic en què expliquen les seves perplexitats, experiències, èxits i fracassos en intentar fer treball de camp *online*, faltava una obra de reflexió metodològica en la qual es tractés amb detall la manera com es pot fer treball de camp etnogràfic als espais virtuals, quin sentit té i com es pot definir el seu abast. En definitiva, calia obrir un espai per pensar sobre com s'aplica el mètode etnogràfic en l'estudi dels fenòmens relacionats amb les noves tecnologies de la informació i de la comunicació, què significa fer "*etnografia virtual*", quina és la seva

problemàtica i quines aportacions pot fer amb relació a l'etnografia feta a peu, al treball de camp d'acció directa, fonamentat en la interacció cara a cara i personal de l'etnògrafa.

El llibre de Christine Hine, *Etnografia Virtual*, presenta la novetat de ser un dels primers exercicis de sistematització del que suposa fer recerca sobre Internet utilitzant-hi la metodologia etnogràfica; dit d'una altra manera, es tracta d'un intent de posar en net, de fer explícit, allò que fem quan diem que fem etnografia dels espais electrònics de comunicació (webs personals, weblogs, xats, fòrums electrònics, etc.). En aquesta obra, l'autora planteja, a partir del seu propi treball de camp, una reflexió sobre els aspectes metodològics de la recerca entorn dels aspectes socials i culturals d'Internet, i en aquest sentit és un treball que pot ser de molt bona ajuda per als investigadors novells en aquest àmbit, però també esdevé, actualment, una obra de referència per als qui ja portem un cert temps investigant Internet –una obra, a més, de la qual ara en podem disposar en castellà–.

La autora assoleix en aquest text un triple objectiu. En primer lloc, es pregunta per la naturalesa del seu objecte d'estudi, entenent Internet com a artefacte cultural. En segon lloc, desenvolupa uns principis per a l'etnografia virtual a partir de l'experiència de treball de camp i de la revisió dels postulats de l'etnografia sobre la base del marc teòric definit pels estudis de ciència, tecnologia i societat (CTS) i de la crítica feta des de l'etnografia experimental ([Marcus, 1998](#)). Finalment, l'obra és també i en gran manera una monografia "clàssica", dedicada a descriure el procés de recerca i els resultats del seu estudi de cas: l'acció social desenvolupada a la Xarxa al voltant de Louise Woodward, la mainadera anglesa que va ser acusada de la mort del nadó al seu càrrec l'any 1997 a l'àrea de Boston, als Estats Units. Les aportacions d'aquesta obra són per tant interdisciplinàries, ja que interessen tant antropòlegs com investigadors de les noves formes de comunicació mediàtica i dels estudis socials de la tecnologia.

A la pregunta ¿com podem aproximar-nos des d'una perspectiva etnogràfica a l'estudi de les pàgines web i a la circulació de missatges a la *worldwideweb*?,

Christine Hine respon: “fent-ho!”. I en aquest procés de “fer” recerca va prenent nota de tot allò que va trobant el seu camí: la incertesa de per on començar a buscar i com delimitar el seu camp d'estudi, els dubtes que afronta en intentar definir l'observació participant en la comunicació mediada per ordinador, el paper de la investigadora en la configuració de l'objecte d'estudi, l'autenticitat de la informació obtinguda, les interseccions entre els mitjans de comunicació convencionals (diaris, ràdio, tv) i el mitjà emergent (listes de distribució, pàgines web personals, pàgines web institucionals i de mitjans com la BBC). Aquest treball d'autoreflexió personal, d'estar atenta a la seva manera d'adaptar el mètode etnogràfic al camp a mesura que ho va fent, està sostingut per la importància capdal que l'autora atribueix al moviment reflexiu en les ciències socials, que li serveix com a marc teòric estructurador de la seva reflexió metodològica. L'estil narratiu de l'obra pren molts cops el to personal i còmplice, sent conscient que l'habilitat per construir el propi discurs no vol dir construir “qualsevol” cosa, perdent de vista el rigor i les expectatives científiques. A partir del diàleg entre objecte, teoria i mètode que posa en joc en el procés de recerca mateix, l'autora destil·la els seus 10 principis guies per a la pràctica de l'etnografia virtual i apunta els elements que caracteritzarien una etnografia feta en i a través de la Xarxa.

El primer principi consisteix a entendre Internet no com un objecte acabat, sinó com un objecte “obert”, que es defineix pel seu ús i que pot ser significat i estructurat de maneres diferents d'acord amb els actors socials implicats i els seus contextos socials d'ús; com a artefacte tecnològic, com a espai públic, com a lloc de trobada, diari personal, magatzem de memòria, etc. El segon punt fa referència a la importància de considerar les dimensions culturals d'aquest invent des d'una doble perspectiva: com a cultura i com a artefacte cultural. Potser aquesta és una de les aportacions més senyalades de Hine, ja que estableix una doble mirada: l'activitat que passa “dins” dels espais electrònics té un sentit cultural, podem parlar d'una cultura d'Internet o de formes culturals que tenen el seu eix en els mons creats a través de la Xarxa. Però també cal atendre la configuració d'Internet com un producte cultural, els

sentits que pren i als usos que li donem en la nostra vida quotidiana, i, per tant, no hi ha frontera entre el món *online* i l'*offline*.

No es tracta de sintetitzar fer, aquí, els 10 principis que l'autora planteja i les consideracions que, segons ella, cal tenir en compte a l'hora de posar-se a la feina amb una etnografia d'aquest tipus. Amb tot, hi ha una altra qüestió que considero important destacar i que fa referència a la delimitació del camp i de la unitat d'anàlisi. Malgrat que la noció de Marcus d'etnografia multisituada va fent fortuna, ja que s'adapta molt bé a les noves condicions de treball dels antropòlegs i antropòlogues, el treball de camp *online* planteja el problema de "situar" el camp d'una manera aclaparadora, ineludible. Cal pensar l'etnografia virtual no com a "multisituada", sinó més aviat com a "asituada" ([Hine, 2003:81](#)), més en termes de connectivitat i fluxos que de localitzacions i fronteres. No hi ha pròpiament un "lloc" que pugui assimilar-se a una unitat d'anàlisi, ja que la realitat amb la qual treballa l'etnografia virtual es una realitat dislocada en termes d'espai i temps, per a la qual serveixen de poc paràmetres anteriors com "una estada prolongada en una comunitat" o la definició de la unitat d'anàlisi a partir d'una acotació spatiotemporal. L'etnografia virtual no segueix necessàriament els mateixos paràmetres que l'etnografia d'anar a peu, basada en la interacció personal, cara a cara, sinó que la presència de l'etnògrafa pot estar distribuïda en diferents contextos electrònics, pot adquirir diferents identitats *online*, i la interacció en el camp i amb els subjectes de la recerca pot ser indirecta i asincrònica en la seva major part.

L'etnografia virtual és asituada, intersticial, mediada tecnològicament i desencarnada, on juga un paper molt important la subjectivitat i l'autoreflexió del investigador, però... no es pot entendre també l'etnografia "de carrer" en els mateixos termes o molt semblants? No serveix la crítica que fa Hine a l'etnografia pretesament omnicomprendiva per a l'etnografia dels mons contemporanis, virtuals o no? Bé, l'autora apunta que el que caracteritza el mètode etnogràfic és principalment el fet de ser adaptable. En el seu text, hi proposa una metodologia etnogràfica que s'adapti al context de recerca de cada investigador. Adaptar el mètode al nou context significa que s'introdueixen canvis i modificacions que repercuteixen en la manera general d'entendre la

pràctica etnogràfica. En el procés d'adaptació també ens hem deixat guiar per certs principis teòrics que provenen d'altres experiències, contextos i raonaments, però que ens han estat útils per donar sentit i encarrilar el nou procés de recerca. El mètode etnogràfic es retroalimenta amb cada nova adaptació. Mantenir l'adjectiu virtual a la pràctica etnogràfica en espais virtuals és útil si no ho entenem com una "escissió" o una nova metodologia, deslligada de la pràctica etnogràfica habitual. No es tracta, doncs, d'adaptar un "vell" mètode a un "nou" objecte d'estudi, construint el mètode etnogràfic com un objecte "tradicional", anterior a la "moderna" l'etnografia *online*. Tampoc no vol dir que en la recerca *online* no es pugui combinar amb tècniques de recerca *offline*.

L'adjectiu "virtual" és útil per obrir un espai de reflexió al voltant de un nou objecte de recerca, d'un nou tipus de dades, obtingudes per nous formats d'entrevistes, de comunicació i de relació, que plantegen problemes i solucions específiques. Els resultats d'aquests processos de recerca i reflexió metodològica, però, han de poder enriquir el conjunt de la pràctica antropològica, aplicar-se i adaptar-se a situacions *offline*, alimentar la nostra reflexió sobre la mediació tecnològica en la recerca antropològica mateixa. És en aquest sentit que la lectura de l'original monografia que es ressenya pot aportar claus i elements de discussió per a la pràctica etnogràfica en qualsevol context imaginable, no només per a l'estudi dels ara anomenats *new media*.

BIBLIOGRAFIA

ARDÈVOL, E. BERTRAN, M. CALLEN, B. PÉREZ, C. (2003) "Etnografía Virtualizada: la observación participante y la entrevista semiestructurada en línea". *Athenea Digital*. Bellaterra, revista electrònica.

CONTRERAS, P. (2003) *Me llamo Kohfam; Identidad hacker: una aproximación antropológica*. Barcelona: Gedisa.

JONES, S.G. (2003) *Cibersociedad*. Barcelona: Editorial UOC.

MARCUS, G.E. (1998) *Ethnography through Thick and Thin*. Princeton University Press.

MARKHAM, A. (1998) *Life online, researching real experience in virtual space*. Walnut Creek: Altamira.

MAYANS, J. (2002) *Genero chat o como la etnografía puso un pie en el ciberespacio*. Barcelona: Gedisa.

REID, E. (1995) "Virtual Worlds: culture and imagination" en Jones, S.G. ed. *Cybersociety: Computer Mediated Communication and Community*. Sage Publications.

SMITH, M.A. y Kollock, P. (2003) *Comunidades en el ciberespacio*. Barcelona: Editorial UOC.

TURKLE, Sh. (1998) *La vida en la pantalla*. Barcelona: Paidós.